

שמיטה בקלות – צעד אחרי צעד / הרב יוסף צבי רימון

הרב יוסף צבי רימון, ראש הישיבה ורב המרכז האקדמי לב, ראש סולמות ותעסוקטיף (לאופק) ורבה של אלון שבות דרום

העיסוק בענייני השמיטה נראה מסובך ומורכב ולעיתים אף מאיים, אולם האמת הפוכה. לימוד הלכות שמיטה מעניין ומרתק, משלב בין לימוד תנ"ך ללימוד הגמרא והפוסקים, בין המקורות להלכה, בין המקורות למציאות ובין ההלכה לעולם המחשבה והאמונה. נעבור בקצרה על הדינים המרכזיים בשנת השמיטה.

המלאכות האסורות מדאורייתא

בספר ויקרא (כה, ג-ה) נאמר: "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר... ואספת את תבואתה. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וקרמך לא תזמר. את ספיח קצירך לא תקצור... שנת שבתון יהיה לארץ".

בפסוקים אלו נזכרות ארבע מלאכות האסורות בשנת השמיטה: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה:

- זריעה היא הטמנה של זרעים באדמה, כדי שיצמחו מהם גידולים. איסור הזריעה קיים גם בצמחי סרק. גם נטיעה של שתיל או של אילן אסורה, אך נחלקו הפוסקים אם איסור זה הוא מהתורה או מדרבנן.
- זמירה היא קציצת ענפים מן העץ כדי שיגדל טוב יותר. יש הסוברים שרק זמירת גפן אסורה מדאורייתא, ואילו בשאר עצים הגיזום אסור מדרבנן בלבד (כיוון שלדעתם רק זמירה שגורמת להצמחת פירות נאסרה מהתורה, כפי שמתרחש בגפן).
- חרישה אסורה אף היא בשביעית, אך יש מחלוקת אם כל חרישה אסורה מהתורה (וזו הדעה הרווחת) או רק חרישות המלוות את תהליך הזריעה.
- קטיפת היבול – מן התורה אסור לקצור (קטיף של יבול חד-שנתי) או לבצור (קטיף של פירות וגידולים רב-שנתיים). דין זה נובע מכך שאסור לנו להיראות כבעלים על הקרקע, ולכן מותר לאדם לקצור ולבצור כמות קטנה שאיננה מסחרית, המספיקה למשפחתו לכמה ימים. לכתחילה גם במקרה כזה יש לשנות את צורת הקטיף (אם רגילים להשתמש בכלי, יקטוף ביד וכדומה).

איסור קטיפת היבול נהג רק בדברים הקדושים בקדושת שביעית, ולכן בחודשים הראשונים של השמיטה מותר לקטוף פירות כרגיל (כיוון שאין הם קדושים בקדושת שביעית אם עברו את שלב החנטה לפני ראש השנה). מסיבה זו יש לקטוף פירות קדושים בשינוי גם בשנה השמינית, אף שכבר מותר לזרוע בשנה זו. בירקות שלב הקטיף הוא הקובע את קדושתם, ולכן כבר מראש השנה אסור לקטופם כרגיל אלא רק בכמות קטנה (כמבואר לעיל), עד לראש השנה הבא.

מחלוקת יסודית בנוגע לאיסורי המלאכה בשנת השמיטה היא אם האיסור הוא על האדם בלבד או שמא האיסור הוא גם ביחס לאדמה. כלומר, אם רק האדם צריך להיזהר שלא לזרוע או שמא הוא צריך לדאוג גם לשביתת ארצו. למחלוקת זו השלכות רבות.

המלאכות האסורות מדרבנן

נוסף על המלאכות שנאסרו בשמיטה מדאורייתא אסרו חכמים לבצע את כל הפעולות הגורמות להצמחת הגידולים. לכן אסור להשקות, לנכש עשבים (עם השורש), לכסח (בלי השורש), לזבל (דישון הקרקע באמצעות זבל), לסקל (פינוי אבנים לצורך הכנת הקרקע לזריעה) ועוד.

מלאכות דרבנן הותרו בשמיטה רק כאשר ההימנעות מעשייתן תגרום לצמחים למות. כלומר, מותר לבצע מלאכות האסורות מדרבנן אם הן נועדו לקיים את הגידולים ("לאוקמי"), אך אסור לבצע מלאכות אלו כדי לפתח את הגידולים ולשכללם ("לאברוי").

האחרונים נחלקו בנוגע לעשיית מלאכות שמניעתן אומנם לא תגרום נזק לטווח רחוק לעץ, אך תגרום נזק לפירות השמיטה עצמם (הרב קוק מחמיר, והחזון איש מקל). בדרך כלל יש מקום להקל בכך (משום שזהו ספק בדין דרבנן), ובפרט כאשר מדובר בהפסד כספי ניכר, אולם בגינה פרטית ראוי להחמיר כשאין צורך של ממש (אך ניתן להקל בהשקיה מפאת חשש זה).

אנו נמצאים בשמיטה שלאחר שנת קורונה. שנה זו טלטלה את עם ישראל ואת העולם כולו. בשנה זו חש כל העולם את התלות שלנו בריבוננו של עולם, וכולנו הרגשנו בחוש ברור מי באמת מוביל את העולם. הבנה זו קשורה קשר עמוק לאחת הנקודות היסודיות ביותר בשמיטה – "כי לי הארץ" – ההבנה שהכול שייך לה' (ולכן יש חובה להפקיר את הגידולים ולא לעבוד באדמה). בע"ה נתכונן לשמיטה, נתרגש מהשמיטה, נשמח בזכות האדירה להיות בארץ ישראל ולאכול מפירותיה הקדושים. בפינות הבאות נלמד בע"ה על השמיטה בגינה ובמטבח ועל קניית פירות וירקות

הטיפול השוטף בגינה בשמיטה

הרב יוסף צבי רימון, ראש הישיבה ורב המרכז האקדמי לב, ראש סולמות ותעסוקיטיף (לאופק) ורבה של אלון שבות דרום

שח לי יהודי יקר: אינני נוגע בגינתי כלל בשנת השמיטה. הגינה פראית, עשבי בר צומחים בכל מקום, הדשא נהרס, ואני – כך אמר לי – שמח. גינתי שובתת בשביעית!

ועוד שאלני יהודי אחר: אני משתדל שלא לטפל בגינה בשמיטה גם בדברים המותרים. ומדוע? ביאר האיש: השכנים שלי אינם שומרי תורה ומצוות. אם יראוני מטפל בגינה, הם עשויים לטעות ולחשוב שמותר לעשות גם דברים האסורים.

אמרתי לשניהם: אם ההלכה מתירה טיפולים מסוימים בגינה בשמיטה, אין עניין שלא לעשותם ולגרום לגינה להיראות מוזנחת. אדרבה, גישה כזו מראה שההלכה איננה מסתדרת עם המציאות. גישה כזו מראה שההלכה מחייבת מציאות מוזנחת, מציאות של הרס ואובדן. ולא היא: הלכות שמיטה אומנם אינן פשוטות, אומנם ישנם דברים שאסור לעשותם בשמיטה, אולם ההלכה איננה אוסרת לשמור על הקיים; ההלכה איננה מכריזה שיש לגרום להרס של כל הגינה בשנת השמיטה!

החשש של "שמה יחשוב השכן שמותר לעשות פעולות חקלאיות האסורות" שולי לעומת האמירה של "הלכה סותרת מציאות!"

עלינו להקפיד על דיני השביעית, להקפיד על איסורי התורה ועל איסורי דרבנן בשביעית, ועם כל זה להראות שגם אצל שומרי שביעית הגינה איננה חרבה, שגם במציאות של "ושבתה הארץ שבת לה" הארץ ממשיכה לחיות ולהתקיים. שביטת הארץ איננה מביאה לידי הרס הארץ אלא להפך: שביטת הארץ מביאה לידי קדושת הארץ! שביטת הארץ מביאה לידי שנה שבה לא יוצרים ולא מחדשים, אך שומרים על הקיים, שומרים על הארץ השובתת ונהנים מקדושתה הפורחת!

כפי שראינו בפנינה הקודמת, יש מלאכות האסורות מדאורייתא ויש מלאכות האסורות מדרבנן. מלאכות דאורייתא (זריעה, זמירה, קצירה ובצירה) אין עושים כלל בשנת השמיטה (למעט קצירה ובצירה, המותרות בכמות קטנה, כפי שהזכרנו שם). עם זאת מלאכות דרבנן (השקיה, זיבול, ניכוש עשבים, כיסוח, ריסוס ועוד) הותרו בשמיטה כדי לשמור על הצמחים הקיימים שלא ימותו, לפי הפירוט שלהלן:

- השקיה: ניתן להשקות את הגינה בשמיטה באופן הנדרש לקיומה, אך לא מעבר לכך. עם זאת לדעת הרבה פוסקים, כאשר מפעילים את מערכת ההשקיה לצורך קיום הגינה, ניתן להשאיר אותה פתוחה לזמן ארוך. לכן בשנת השמיטה יש לוודא שהמרווח בין ההשקיות יהיה גדול יותר מהמרווח הרגיל (בצורה המינימלית ההכרחית לקיום הצמח), אך ניתן להאריך את זמן ההשקיה כפי הרצוי. ואם מכוונים באמצעות מחשב לפני השמיטה, ניתן לכוון כרגיל, ואף בשמיטה יש מקום לכוון כרגיל, אבל עדיף לרווח מעט את זמני ההשקיה גם באופן זה (כשמכוון בשמיטה).

- זיבול הגינה (דישון): כיום ניתן לדשן בזבל המתפרק לאט (דשנים אטויי שחרור) ומספיק לשנה שלמה. לכן יש לעשות פעולה זו לפני השמיטה. רק במקרים מיוחדים, כאשר יש צורך בכך כדי לשמור על הקיים, מותר לפזר זבל גם בשנת השמיטה עצמה. במקרה זה עדיף לדשן דרך מערכת ההשקיה.

- גיזום: אין לגזום בשמיטה אלא אם כן יש ענף חולה שרוצים להסירו או כאשר ברור שהגיזום איננו לצורך הצמח אלא לצורך אחר (למשל לצורך מעבר).

- גדר חיה: אין לגזום בשמיטה גדר חיה שעדיין איננה מלאה, כיוון שהגיזום גורם לגידול ולמילוי שלה. אם מדובר על גדר חיה מלאה, עדיף לכתחילה לבצע את הגיזום קודם שנת השמיטה ולהסתפק בכך. אולם אם יש צורך לספר את הגדר, ובמיוחד אם היא מפריעה למעבר, ניתן לגזום אותה (אם היא מלאה) באופן שיהיה ניכר שהמטרה היא תספורת ולא מטרה חקלאית.

- ריסוס: מותר לרסס פרי כדי שלא יאכלו אותו מזיקים, אבל עדיף להסתפק בפריסת רשת.

- ניכוש עשבים וריסוס: בגינות פרטיות בדרך כלל הניכוש נעשה למטרות נוי או מניעת מזיקים (כגון נחשים וכדומה), ולא למטרות קיום הצמחים וגידולם. כיסוח למטרות אלו מותר בשמיטה (אפילו עם השורש), אך בתנאי שגם למראית עין ברור שמטרת הכיסוח היא לנוי ולא לשם הצמחת הצמחים.

לעיתים יש צורך בניכוש כדי שצמחים לא ימותו, ואז יש לפעול בסדר העדיפויות הזה: א) ריסוס מונע נביטה; ב) כיסוח העשבים ללא הוצאת השורש; ג) ריסוס העשבים עצמם (ראונאפ, הגורם למיתתם לאחר כמה שבועות); ד) אם אין ברירה, ניתן לתלוש אותם עם השורש (הנחיות מקצועיות ובהירות מצויות בספר 'קטיף שביעית' של מכון התורה והארץ).

- כיסוח דשא: ניתן לכסח בשמיטה את הדשא למטרות נוי, כלומר למטרת תספורת, ולא לשם גידול טוב יותר, ואף ניתן לעשות זאת באופן הרגיל. למעשה יש אפילו עדיפות לכסח את הדשא במקרה כזה באופן רגיל, כיוון שאם מחכים זמן רב, הכיסוח יועיל גם להצמחה טובה יותר של הדשא (כדי שיגיע אור לעלים התחתונים וכדי להביא להתחדשות הדשא), ואז הוא עשוי להיות אסור כיוון שהוא מועיל גם למטרה חקלאית.

קטיף פרחים: מותר לקטוף פרחים לשימוש ביתי, אך יש לעשות זאת באופן לא מקצועי, כך שלא תהיה בקטיף מגמה של צימוח נוסף.

באופנים אלו אפשר לקיים גינה יפה בשמיטה וגם לשמור בהידור הלכות שמיטה.